

Slavernij en beschaving

Van Karwan Fatah-Black verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

Eigendomsstrijd

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Karwan Fatah-Black

Slavernij en beschaving

Geschiedenis van een paradox

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 5502 8

© 2021 Karwan Fatah-Black

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Giancarlo Costa/Bridgeman Images

Foto auteur © Babet Hogervorst

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Inhoud

Inleiding 7

I HET GROTE VERHAAL

Slavernij in de antieke wereld en het vroege

christendom 37

Islamitische slavernij 61

De Atlantische wereld 89

II HET HELE VERHAAL

Zwart Atlantisch humanisme 113

Historici en blanke identiteitspolitiek 137

Slot: Een verhaal met toekomst 155

Dankwoord en verantwoording 161

Geraadpleegde literatuur 165

Inleiding

‘Was dat nou zo moeilijk?’ verzuchtte Mercedes Zandwijken in de studio van Radio 1. We zaten daar op 1 juli 2021 voor begeleidend commentaar tijdens de live-uitzending van de jaarlijkse herdenking van het slavernijverleden. De Amsterdamse burgemeester Femke Halsema had zojuist bij de herdenking in het Oosterpark namens het stadsbestuur excuses aangeboden voor de betrokkenheid bij slavernij van haar voorgangers. Zandwijken vulde de stilte die na de plechtige speech was gevallen. Terwijl op dat moment, zoals ik later hoorde, op veel plekken de tranen bij mensen over de wangen liepen, wist Zandwijken zich snel te herpakken. Met haar vraag raakte ze de kern van waar ik mij over verbaas in het landelijke debat over het slavernijverleden en waar dit boek over gaat: waarom is slavernij zo’n hot issue en worden mensen nerveus als het besproken wordt?

Het zal niemand zijn ontgaan, weinig historische onderwerpen zorgden de afgelopen tien jaar voor meer publieke discussie dan het slavernijverleden. Ik hoor mensen vaak zeggen dat slavernij een ‘gevoelig onderwerp’ is. Dat is zo’n cliché dat we ons nauwelijks nog realiseren hoe vreemd het is om dat te zeggen. Hoe kan een onderwerp gevoelig zijn als de wereldwijde

consensus is dat slavernij een kwaad is dat moet worden uitgebannen? Dat er formeel consensus is blijkt wel uit het standpunt van de Verenigde Naties en het Internationaal Strafhof: slavernij is een misdaad tegen de menselijkheid.¹ Dat is geen nieuw en modieus inzicht van de VN, maar een kwalificatie die al bij de oprichting in 1948 werd overgenomen uit de processen van Neurenberg, kort na de oorlog. Het is bovendien geen standpunt dat sindsdien ter discussie is komen te staan. Er zou geen aanleiding moeten zijn om omzichtig met slavernij om te springen of er al te lang over te debatteren.

En toch, wie de dringende behoefte voelt om zijn afkeer van slavernij uitdrukkelijk uit te dragen kan op stevige weerstand rekenen. In maart 2020 riep Peter Nicolai (PvdD) in de Eerste Kamer de regering op om excuses te maken voor de koloniale slavernij en ‘een wet aan te nemen waarbij rekenschap wordt afgelegd voor het slavernijverleden’.² Zijn voorstel haalde het niet, want hoewel slavernij universeel wordt afgewezen, voelde een meerderheid zich niet genegen om excuses voor historische slavernij wettelijk vast te leggen. Ook een motie van D66-Kamerlid Rob Jetten om excuses te maken voor het slavernijverleden haalde het in juli 2020 niet. In reactie op Nicolai's oproep kondigde minister Kajsa Ollongren (D66) in juni 2020 aan te laten onderzoeken of in de Nederlandse wet verankerd kan worden dat de trans-Atlantische slavernij een misdaad tegen de menselijkheid was. Dit was allemaal erg merkwaardig. Waarom onderzoek doen voordat kan worden vastgelegd wat al vrij lang algemeen geaccepteerd is? Waarom gaan we omzichtig te werk als het om het slavernijverleden en de erfenis van die geschiedenis gaat? Waarom altijd die bezwerende formule dat niemand zich schuldig hoeft te voelen over de trans-Atlantische slavernij?

Als slavernij voor politieke botsingen zorgt gaat het meestal niet over hedendaagse vormen van slavernij, zoals die bij de bouw van stadions voor het WK voetbal in Qatar, het verdwijnen van jongeren uit Nederlandse opvangcentra of de uitbuiting van sekswerkers, maar juist om een specifieke vorm van slavernij uit het recente verleden: de geracialiseerde productieslavernij in de plantagekolonies rond de Atlantische Oceaan. Het is telkens weer die specifieke vorm van slavernij die de aanleiding is voor gedoe. Er ontstaat ophef als iemand continuïteit suggereert tussen het slavernijverleden en de huidige samenleving. In juni 2020 kreeg burgemeester Halsema kritiek van CDA-Kamerlid Chris van Dam. Hij stelde dat het ‘niet neutraal’ was van de burgemeester dat ze bij de grote demonstratie op de Dam uit solidariteit met de Black Lives Matter-beweging een button had gedragen die de slavernijgeschiedenis in herinnering roept. Van Dams standpunt werd door Amsterdamse gemeenteraadsleden van CDA en Forum voor Democratie overgenomen. De burgemeester voelde zich vervolgens genoodzaakt om de gemeenteraad eraan te herinneren dat de verwerping van slavernij niet politiek verkaveld is. Daar hoefden de raadsleden natuurlijk niet aan herinnerd te worden, dat wisten ze heus wel. Hun pijn zat ergens anders. Ze waren gekrenkt omdat Halsema een verband suggereerde tussen het antizwartracisme waartegen de demonstranten zich uitspraken en de koloniale slavernij waar Amsterdam nauw bij betrokken was.³

Dit boek gaat over dat gekrenkte gevoel en daarmee over de vraag waarom het Atlantische slavernijverleden een onderwerp van oververhitte maatschappelijke discussie is, terwijl niemand zal zeggen een voorstander van slavernij te zijn. De discussie is geen oppervlakkige cultuurstrijd, maar een uiting van een moeizame maar gestage erkenning van de plaats die raciale sla-

vernij en racisme in de westerse beschaving hebben. Dit gaat over meer dan een paar straatnamen en standbeelden. Zoals het voormalige CDA-Kamerlid Kathleen Ferrier zei toen ze een exemplaar van het Amsterdamse onderzoek naar het slavernij-verleden in ontvangst nam: 'Het gaat om onze ziel.' Het gesprek over de manier waarop slavernij deel is van de Nederlandse geschiedenis en cultuur is meer dan de vraag of een lijst met koloniale gruwelijkheden wel lang genoeg is. Of dat die te veel of te weinig aandacht krijgt. Hoe we ons verhouden tot slavernij gaat over het zelfbeeld dat westerse samenlevingen hebben. Nu het koloniale verleden verder van ons af komt te staan en postkoloniale migranten geen tweederangs burgerschap meer accepteren, groeit de behoefte aan bezinning op wat er toen heeft plaatsgevonden en hoe dat de wereld heeft gevormd.

Er zit een behoorlijke vertraging tussen het moment dat slavernij in de loop van de achttiende, negentiende en twintigste eeuw werd ingeperkt en het moment dat samenlevingen zich in de eenentwintigste eeuw rekenschap gaan geven van hun aandeel in deze geschiedenis. Geen enkele VN-lidstaat staat toe dat iemand dusdanig verheven is dat hij of zij andere mensen in bezit mag hebben. Het strookt niet met de grondslagen van de moderne samenlevingen wereldwijd, ongeacht of ze democratisch of autoritair zijn. Er kan discussie zijn over de vraag of sommige staten hun gevangenen niet als eigendom beschouwen, of dat Noord-Korea burgers als slaven gebruikt, maar dat zijn betwistbare gevallen in een wereld die slavernij verwerpt.⁴ Of het nu gaat om nationalisten, socialisten, liberalen, confessionelen of zelfs theocraten, over slavernij zijn ze het eens: mensen als privébezit hebben deugt niet. Burgerschap achten we niet meer verenigbaar met het gelijktijdig bestaan van slavernij. Het zou afbreuk doen aan de legitimiteit van een staat als dergelijke on-

derwerping zou worden toegestaan. De kaders waarbinnen over slavernij wordt gedacht zijn over de hele wereld tamelijk eenvormig, en dat zijn ze al zo'n honderd jaar. Slavernij ging in relatief korte tijd, tussen eind achttiende eeuw en midden twintigste eeuw, van een juridisch legitieme institutie naar een wereldwijd gecriminaliseerde praktijk. Toch begint de bezinning op de onvolkomenheden van de afschaffing en de negatieve doorwerking van slavernij pas in deze eeuw tot de maatschappelijke mainstream door te dringen.

Misschien is de algemene afwijzing deel van het probleem: omdat men in woord zo collectief en absoluut afstand heeft genomen van slavernij, is de suggestie dat dat verleden doorwerkt een grote belediging en een maatschappelijk taboe. De erfenissen van dit verleden zijn nog op veel manieren terug te vinden. Wie het waagt te beweren dat er continuïteit is tussen het verleden van slavernij en het heden krijgt de wind van voren.

Buitenlandse vernielzucht?

Ondanks de tegenwind neigt de algemene trend toch richting een grootmoedige erkenning van deze geschiedenis en de wens om er rekenschap voor af te leggen en een gesprek te voeren over het aanpakken van negatieve gevolgen. Deze nieuwe omgang met het trans-Atlantische slavernijverleden, de koloniale geschiedenis en witte suprematie, is in veel landen te zien. En overal leidt het tot schuring en botsingen. Ook zonder de Verenigde Staten te noemen waren er in 2020 voorbeelden te over van landen waar de erfenis van het slavernijverleden stof deed opwaaien. Toen in Bristol het beeld van mensenhandelaar en filantroop Edward Colston – waartegen al decennialang campagne werd

gevoerd – omver werd getrokken en in de haven gegooid, leidde dat in het hele land tot ophef en woedende reacties. Hoewel de daad werd veroordeeld lijkt het stadsbestuur van Bristol niet erg genegen het beeld terug te zetten. Het bestuur weifelde jarenlang of het beeld nog wel moest blijven staan, en toen het eenmaal weg was ontbrak het aan de politieke wil om het in ere te herstellen. Het beeld is uit het water gevist en inclusief beschadigingen naar een museum gebracht waar het is tentoongesteld om verdere discussie te faciliteren. Erfgoedinstellingen spelen internationaal meer dan ooit een actieve rol in het mogelijk maken van levendige discussies over heden, verleden en toekomst. Zo proberen ze bij te dragen aan de kwaliteit van het maatschappelijke debat en de weerbaarheid van de democratie.

Soms lijkt het misschien alsof de discussie over het koloniale en slavernijverleden stilstaat en alsof het niet meer is dan een eindeloze herhaling van dezelfde standpunten. Maar wie beter kijkt ziet dat er ontwikkeling is. Er wordt steeds vaker met distantie naar de koloniale heldenvereringen gekeken en zelfs het herzien van de heldenstatus van de afschaffers van de slavernij lijkt bespreekbaar te worden. De ophef over het verwijderen van eretekens is begrijpelijkerwijs het grootst als juist de afschaffers van de slavernij mikpunt van kritiek worden. Nadat op Martinique twee beelden van slavernijafschaffer Victor Schoelcher omver waren getrokken, sprak de hele Franse intelligentsia, inclusief president Emmanuel Macron, er schande van: ‘Ik veroordeel met klem de daden die gisteren op Martinique zijn gepleegd en die zijn [Schoelchers] nagedachtenis beschadigen en die van de Republiek.’⁵ Het mocht overigens niet baten, een maand later sneuvelde ook in Frans-Guyana een beeld van hem. Maar Schoelcher was niet de enige afschaffer wiens monument en heldenstatus bevraagd werden. Eind 2020 besloot het stadsbestuur

van Boston een monument te verwijderen waarmee de emancipatie van de slaafgemaakten in de Verenigde Staten in 1865 werd geëerd, en de rol van Abraham Lincoln daarin. Na anderhalve eeuw van kritiek van voormalige slaven en hun nazaten ziet nu ook de bestuurlijke elite in hoe problematisch de manier is waarop het standbeeld de slavernij en de afschaffing monumentaliseert.⁶ De beelden van Lincoln en Schoelcher lijken sterk op elkaar. Beide tonen onderdanige en dankbare mensen van Afrikaanse afkomst die naar vrijheid en beschaving worden geleid door een oudere witte heer: een paternalistisch beeld dat uitdrukt hoe bestuurders de onderlinge verhoudingen na de afschaffing het liefst zagen. Dat ze beide ter discussie zijn komen te staan is illustratief voor de verandering in het postkoloniale debat.

Zoals de beelden duidelijk maken, betekende de afschaffing van slavernij niet het einde van de racistische hiërarchie waarmee de slavernij was vergoelijkt. De oude elite kon gerust zijn: de voormalige slaven zouden hun onderdanige plaats in de samenleving houden. Dat was geen typisch Amerikaanse of Franse verbeelding van de wereld na de slavernij, maar is kenmerkend voor samenlevingen waarin voormalige eigenaren vorm wisten te geven aan geracialiseerde verhoudingen na de slavernij. De beelden van Schoelcher en Lincoln doen denken aan het zijpaneel van de Nederlandse Gouden Koets, waarop we zien hoe naast een vrijwel naakte knielende zwarte man een armoedig gekleed kind met dezelfde huidskleur een boek krijgt aange-reikt door een bevoogdende witte man in toga. Wat jarenlang niet werd gezien of herkend heeft de laatste tijd ook bij het algemene publiek een onaangename smaak gekregen. Het is onwaarschijnlijk dat de koning nog in deze koets door Den Haag zal rijden, terwijl hij dat toch jarenlang heeft gedaan. Inmiddels

zien we dat het er weinig toe doet dat het zijpaneel lang na de afschaffing van de slavernij werd gemaakt, de beeldtaal is er immers nog altijd een van raciale superioriteit en onderwerping. Wat het grote publiek lange tijd niet wenste te zien lijkt inmiddels toch zichtbaar te zijn geworden.

Wie niet wil dat de oude beelden en de bijbehorende denkbeelden ter discussie komen te staan, doet deze discussies vaak af als een buitenlands verschijnsel zonder lokale relevantie. Het periodiek oplaaieren van de discussie over het koloniale en slavernijverleden in kranten, het parlement en praatprogramma's, kent zeker een internationale dynamiek, maar is niet alleen een buitenlands importproduct. De campagnes tegen standbeelden van Cecil Rhodes in Zuid-Afrika in 2015 leidden tot hernieuwde aandacht voor de voortdurende campagnes tegen confederale generaals in de Verenigde Staten. In Nederland werd door opiniemakers de discussie gesmoord door te spreken van een beeldenstorm, een metafoor die aan kracht won nadat emeritus hoogleraar Piet Emmer in 2017 in een alarmistisch pamflet de indruk had gewekt dat cultureel erfgoed bedreigd wordt door het voeren van deze discussies.⁷ Toen niet lang na het verschijnen van het pamflet het Mauritshuis een van hun twee beelden van Johan Maurits van Nassau-Siegen naar het museumdepot verplaatste en in januari 2018 aankondigde het slavernijverleden van Johan Maurits te willen onderzoeken en toe te voegen aan de vaste opstelling in het museum, greep de redactie van *De Telegraaf* haar kans om de discussie snel dood te slaan door op de voorpagina een noodkreet te zetten: **BEELDENSTORM EN STOP DE VERVALSING.**⁸ De gemoederen liepen zo hoog op dat zelfs premier Mark Rutte zich ermee ging bemoeien en VVD-Kamerlid Antoinette Laan de keuze van het Mauritshuis 'slecht, verkeerd en on-Nederlands' noemde. Er was een week lang lan-

delijke ophef in het parlement en in praatprogramma's, terwijl de plannen van het museum niet meer behelsden dan het geven van context bij een van de sleutelfiguren uit de Nederlandse slavernijgeschiedenis. Alleen al de suggestie van een verband tussen het koloniale verleden en het heden wekte grote beroering.

Critici van het Mauritshuis deden de wens om de geschiedenis van slavenhouders te belichten af als het nodeloos importeren van Amerikaanse praktijken. Dat juist het Mauritshuis zich deze geschiedenis van slavernij aantrok, kwam echter niet uit de lucht vallen. Al in 1934 schreef Anton de Kom over het werk dat slaafgemaakten hadden gedaan om het stadspaleis mogelijk te maken.⁹ Maar niet alleen het gebouw van het museum heeft koloniale wortels. Het museum vindt zijn oorsprong in het in 1816 door koning Willem I opgerichte Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden. In die jaren keerden veel kolonies terug onder Nederlands gezag nadat zij tijdens de napoleontische oorlogen in Britse handen waren geweest. Bij het uitzenden van bestuurders en gezanten werden deze aangemoedigd om objecten voor het kabinet te verzamelen.¹⁰ De oprichting van het kabinet was deel van een beleid om het Nederlandse nationalisme gestalte te geven in relatie tot de koloniale wereld en de daarbij horende ideeën over esthetiek en culturele hiërarchie. Dat het museum nu pas de stap zet om onderzoek te doen naar het koloniale en slavernijverleden van de naamgever en het instituut zegt meer over de moeite die het heeft gekost voor dit centrale instituut in het Nederlandse culturele landschap om deze geschiedenis onder ogen te komen, dan over eventuele gevoeligheid voor buitenlandse modegrillen. Het is overigens wel ironisch dat juist het beeldje van Johan Maurits dat nu nog wel in het Mauritshuis staat werd geïnspireerd door een optimistisch boek van Barlaeus over Maurits' tijd als gouverneur-generaal in Brazilië.¹¹

De wens om meer kennis en onderzoek naar de plek van de koloniale geschiedenis in de Nederlandse cultuur af te doen als een cultuurverwoestende beeldenstorm die is geïmporteerd uit het buitenland doet geen recht aan de verhouding tussen de lokale Nederlandse situatie en de internationale context. Dit is niet alleen een Nederlandse of alleen een buitenlandse kwestie, maar een met een internationale dynamiek en een lokale relevantie. In 2020, tijdens de grootschalige protesten van de Black Lives Matter-beweging na de met een smartphone gefilmde politimoord op George Floyd, bleken deze protesten een gevoelige snaar te raken bij vele tienduizenden jongeren in Nederland. Het leidde tot tal van solidariteitsdemonstraties overal in het land. Opnieuw gingen alle alarmbellen af en zaaiden politiek en media paniek over een onstuitbare beeldenstorm die uit het buitenland was overgewaaid. Niemand merkte op dat vierhonderd jaar eerder de eerste tot slaaf gemaakte mensen op een Zeeuws schip aankwamen in de Amerikaanse staat Virginia, een historische gebeurtenis waarbij men in de Verenigde Staten uitgebreid heeft stilgestaan. Zoals nu internationaal de discussie oplaait over de erfenis van slavernij en kolonialisme, zo zijn in het verleden gelijktijdig de hardnekkige beelden, verhalen en interpretaties van de relatie tussen slavernij, racisme en beschaving ontstaan. Kolonisatie, slavernij en de afschaffing hadden internationale dynamiek, en de discussie erover heeft dat nog steeds. De theatrale ophef en morele paniek bemoeilijkt weliswaar soms het voeren van een open gesprek, maar ondanks de weerstand begint er ook in Nederland ruimte te komen om de geschiedenis en de doorwerking publiekelijk te bespreken.

Wat zit er dwars?

Nu de afstand tot het koloniale verleden groeit en de generaties die directe belangen hadden in de kolonies niet meer aan de touwtjes trekken in onderwijs, bestuur en cultuur, is er een nieuw soort openheid ontstaan om rekenschap af te leggen over het recente koloniale verleden. Het gaat dan om meer dan eenzijdige kritiek op het geweld en de ongelijkheid die het kolonialisme en slavernij voortbrachten. Het leidt ook tot een evaluatie van de kernwaarden van de westerse beschaving, die niet alleen tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar blijkbaar al eerder en langduriger betrokken was bij grootschalige dwang, uitbuiting, roof en het vormen van raciale hiërarchieën. Die herevaluatie is een proces dat met de nodige frictie gepaard gaat. Het gaat immers over het zelfbeeld en de eigen identiteit en soms ook om heel concrete materiële zaken. Wat blijft er over van een museumcollectie als de geroofde koloniale schatten terug moeten naar het land van herkomst? En wat zegt het dat we decennialang houwdegens en slavendrijvers op een voetstuk hebben gehouden? Radicaal-rechtse bewegingen kiezen er juist nu voor om demonstratief vast te houden aan het oude verhaal over deze geschiedenis. Mede daarom is het van belang om beter uit te diepen wat er dwarszit in het postkoloniale debat in Nederland.

De weerstand tegen het beschadigen, omver- of weghalen van standbeelden heeft niet alleen te maken met respect voor erfgoed. De uitspraken van internationale en Nederlandse politici en opiniemakers zijn ook een uiting van morele verontwaardiging over een nog altijd onwelgevallige lezing van de geschiedenis. Op het moment van schrijven is er nog niemand van zijn sokkel getrokken en is het aantal straatnamen dat verwijst naar koloniale houwdegens toe- in plaats van afgenomen (behalve de

Michiel de Ruijtertunnel in Amsterdam komt er ook een nieuwe zeeheldenbuurt op Urk). Toch is er opwinding, boosheid en ophief over het wissen van de geschiedenis op het moment dat er voorstellen worden gedaan om het geschiedverhaal completer en complexer te maken. De wens om het verleden opnieuw te interpreteren wordt afgedaan als irrationele vernielzucht van mensen die zich door buitenlandse voorbeelden hebben laten opstoken. Het is een gemakzuchtige manier om te ontwijken dat de eigenlijke grotere kwestie onbesproken blijft: als we echt categorisch afstand hebben genomen van de raciale slavernij uit het koloniale verleden, waarom is er dan zo'n probleem met het bijstellen van de heldenstatus van slavendrijvers? In columns en praatprogramma's en in het parlement wordt liever over die vraag heen gestapt. Er wordt gedaan alsof het verleden van slavernij en kolonialisme lang geleden is en alleen ver weg, overzee, van enig belang was. Men wil liever niet onder ogen zien dat dit verleden nog geen geschiedenis is en dat de idealen van menselijke gelijkwaardigheid die de formele afschaffing van de slavernij in 1863 in gang hebben gezet nog niet zijn verwezenlijkt. Terwijl de nazaten van slaafgemaakten al gewend zijn aan het bespreken van de complexe erfenis van deze geschiedenis, begint de rest van de samenleving het gesprek over de culturele erfenis van eigenaarschap nu pas te voeren. Kunstenaar Serana Angelista verwoordt het mooi: 'Achter het slavernijverleden staat geen punt maar een komma.'

De verhaallijn in het westerse denken

Het denken over de relatie tussen slavernij en beschaving zit in de westerse wereld gevangen binnen de kaders van een Groot

Verhaal. Dit staat kritische reflectie in de weg. Een Groot Verhaal (*metarécit* in het Frans, of *metanarrative* in het Engels) is een overkoepelende interpretatie van het verleden die een samenleving helpt om de publiekelijk beleden kernwaarden te duiden als onlosmakelijk deel van de eigen cultuur. Het is een verhaal over de legitimiteit en de historische wortels van de eigen identiteit, waarin vrijheidsliefde, menselijke gelijkwaardigheid en antislavernij diep verankerd zijn. Althans, dat denken en voelen veel mensen in het Westen zo. Wie daaraan durft te twijfelen kan boze reacties verwachten, en dat is jammer, want het verhindert een scherpere blik op de erfenis van slavernij en het voortbestaan van moderne vormen van slavernij. Het doet ertoe of we de slavernij beschouwen als iets van vroeger en ver weg, of dat we het ons aantrekken en daar de consequenties van aanvaarden.

Het Grote Verhaal over slavernij is in westerse samenlevingen ongeveer als volgt: alle vroegere samenlevingen kenden slavernij en dat was onomstreden, maar de Griekse en Romeinse beschavingen zijn de culturele bakermat van westerse democratische rechten. De Romeinen kenden een extreem onderscheid tussen slaaf en vrije, waardoor men in het Westen begrijpt hoe waardevol vrijheid is. In de nadagen van de Romeinse tijd kwam door de opkomst van het christendom een einde aan de slavernij in Europa. Die natuurlijke christelijke vrijheid kreeg echter een knauw toen Europa rond 1450 in aanraking kwam met Afrika en Azië, waar slavernij nog een geldende praktijk was: uit praktische economische overwegingen lieten Europeanen zich vervolgens weer in met slavernij. Pas vanaf 1800, dankzij de Verlichting en heroplevend christelijk moralisme, maakten de Europeanen opnieuw een einde aan de slavernij en zetten zij een mondiale afschaffing in gang. In dit Grote Verhaal is ook

een rol weggelegd voor een tegenvoeter: de despotische Aziatische en Afrikaanse samenlevingen, waaronder de islamitische wereld, waar de fundamentele oriëntatie op vrijheid ontbreekt. Zij gedogen ook in de huidige tijd nog de slavernij en zijn alleen met geweld en sancties ertoe te bewegen om afscheid te nemen van de slavernij.

Dat Grote Verhaal is het kader waarbinnen in het algemeen gedacht wordt over de relatie tussen slavernij en de westerse beschaving. Het leidt tot een overschatting van de diepe historische wortels van westerse vrijheidsliefde en een onderschatting van de culturele erfenissen van het recente koloniale en slavernijverleden. Wie dit Grote Verhaal als leidraad neemt beschouwt antislavernij als een onlosmakelijk deel van de westerse beschaving. Dat maakt het moeilijk om verantwoordelijkheid te nemen voor onze eigen rol in hedendaagse slavernij én om in het reine te komen met de geschiedenis en doorwerking van de relatief recente geracialiseerde trans-Atlantische slavernij. Wat we nodig hebben is herbezinning en een herinterpretatie van het verband tussen slavernij en beschaving in heden en verleden.

Het ongemak en de vertwijfeling die het onderwerp slavernij omringen is een gevolg van een paradox in het Grote Verhaal: slavernij wordt gezien als wezensvreemd aan de westerse beschaving, terwijl het meest recente slavernijverleden bij uitstek een product van die beschaving is. Het uitdiepen van dat ongemak en het begrijpen van de vertwijfeling krijgen weinig ruimte in het publieke debat. Wie de paradox probeert aan te stippen wordt een ‘weg-met-ons-mentaliteit’ verweten. Terwijl het juist gezond is om als samenleving vanuit deze paradox een nieuw verhaal te ontwikkelen waarmee de plaats van het koloniale en slavernijverleden in de eigen geschiedenis en identiteit kan worden gedeut.